

Р.С. Гуревич, Вінниця, Україна / R.S. Gurevych, Vinnytsia, Ukraine
r.gurevych@gmail.com

М. М. Козяр, Львів, Україна / M.M. Kozyar, Lviv Ukraine

М. Ю. Кадемія, Вінниця, Україна / M. Yu. Kademiya, Vinnytsia, Ukraine,
maj.kademija@gmail.com

Н.Р. Опушко, Вінниця, Україна / N.R. Opushko, Vinnytsia, Ukraine

ДІТИ ТА ІНТЕРНЕТ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. Інформатизація та глобалізація сучасного суспільства має надзвичайно інтенсивний характер. Нині вже не уявляємо свого життя без безперервного потоку інформації через всесвітню мережу, яка, окрім інформаційної складової, задовольняє наші комунікативні потреби, що значно зближує людей. Комп'ютери, планшети, смартфони не є рідкістю, а їхнє призначення з розваги переросло у засіб спілкування, саморозвитку, самовдосконалення особистості. Щороку кількість користувачів глобальною мережею невідомо зростає і стало звичною справою, що трирічна дитина з легкістю може знайти улюблені мультфільми на YouTube, а першокласник – необхідну йому інформацію у Google.

Однак, не варто забувати про небезпеку, що несе інтернет, перш за все, для наших дітей та підлітків, які через своє малолітство та відсутність досвіду потрапляють у пастку інтернет-шахраїв, інтернет-хантерів тощо. Крім того, онлайн-ігри, онлайн-шопінг та онлайн-спілкування створюють досить значну ймовірність виникнення у підростаючого покоління інтернет-залежності.

У статті розкрито проблематику співвідношення діти та інтернет, проаналізовано небезпеку, що несе в собі безконтрольне використання дітьми всесвітньої «павутини», подано рекомендації батьківського контролю за перебуванням дітей в Інтернеті, а також наголошено на необхідності ліквідації комп'ютерної безграмотності серед батьків.

Ключові слова: діти, інтернет, комп'ютери, планшети, смартфони, кібербулінг, інтернет-залежність, всесвітня «павутина».

CHILDREN AND THE INTERNET: SOME PROBLEMS AND THE WAYS TO SOLVE THEM

Abstract. The informatization and globalization of the modern society are extremely intense. Currently we no longer imagine our lives without a continuous flow of information through the World Wide Web, which, in addition to the information component, satisfies our communicative needs, bringing people much closer. Computers, tablets, smartphones are not uncommon devices, and their purpose has evolved from the means of entertainment into the means of communication, self-development, self-improvement of personality. Yearly, the number of users on the web grows steadily and it is commonplace for a three-year-old kid to easily find their favorite cartoons on YouTube, and a first-former to find the information they need on Google.

However, one should not forget about the dangers of the Internet, especially for our children and adolescents, who, through their youth and lack of experience, are trapped by Internet scammers, online hunters and more. In addition, online gaming, online shopping and online communication create a fairly high likelihood of an emerging Internet addiction generation.

The article discusses the problem of the relationship between children and the Internet, analyzes the dangers of uncontrolled usage of children on the World Wide Web, provides recommendations for parental control over the presence of children on the Internet, and emphasizes the need to eliminate computer illiteracy among parents.

Keywords: children, internet, computers, tablets, smartphones, cyberbullying, internet addiction, world wide web.

Постановка проблеми. В сучасному світі всесвітня мережа Інтернет стала неодмінною складовою життя суспільства. Комп'ютери, планшети, смартфони нині вже не є рідкістю, а їхнє призначення з розваги переросло у засіб спілкування, саморозвитку, самовдосконалення особистості. Щороку кількість користувачів глобальною мережею невпинно зростає і стало звичною справою, що трирічна дитина з легкістю може знайти улюблені мультфільми на YouTube, а першокласник необхідну йому інформацію у Google.

Однак, незважаючи на такі практичні вміння, більшість дітей не володіють інформацією про те, як небезпечно користуватись Інтернетом й не мають сформованих навичок онлайн-культури. Це твердження підкріплюється дослідженнями ЮНЕСКО в Україні, що демонструють нам досить неутішні результати. Так, наприклад, з 96% дітей віком від 10 до 17 років, які активно користуються Інтернетом, 51% не знає про безпеку в мережі. Для половини користувачів Інтернету (52%) важливим є спілкування, 46% залишають у мережі номери мобільних телефонів, 36% – домашню адресу, а 52 % – особисті фото. Дані Всеукраїнського дослідження «Рівень обізнаності українців щодо питань безпеки дітей в Інтернеті», що було проведене кафедрою превентивної педагогіки та соціальної політики ЮНЕСКО в Україні, свідчать про те, що 44% дітей знаходяться в потенційній зоні ризику через висвітлення особистої інформації в Інтернеті, а 24% вже були в ризикованих ситуаціях, ходили на зустрічі з віртуальними знайомими [Юдакова М., 2018].

Зважаючи на такі, досить тривожні відомості, вважаємо за необхідне звернути увагу суспільства на проблему безпеки дітей в інтернеті. Її ігнорування може призвести до наслідків, що загрожуватимуть психологічному та фізіологічному здоров'ю дітей, їхньому життю. Саме актуальність, суспільне та практичне значення проблематики зумовили вибір теми дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій з даної проблеми. Вивчення проблеми впливу Інтернету на свідомість дітей засвідчило, що цьому приділяли увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, серед них: В.Батиргареева, О.Волянська, В.Голіна, Б.Головкін (досліджували юридичний аспект проблеми), В.Оржеховська (зазначає, що нині в Україні щодо безпеки в Інтернеті недостатньо інформовані як діти, так і їхні батьки та вчителі), А.Кочарян, Н.Гущина (досліджують проблему безпеки в інтернеті під час освітнього процесу), С. Фишман, О. Пилипчук (визначають негативні наслідки нехтування безпекою у всесвітній мережі).

Мета статті полягає у вивченні проблем, що можуть виникнути від безконтрольного перебування дітей у всесвітній мережі Інтернет та наслідків такої легковажності.

Виклад основного матеріалу. Серед ризиків в Інтернеті для дітей найвідомішими є: віруси – 39%, «дорослий» контент (маються на увазі сайти із порнографічним змістом) – 21%, інтернет-залежність – 19% та шахрайство (мається на увазі викрадення особистої інформації і паролів, банківської інформації, шахрайство за допомогою інтернет-магазинів та онлайн-сервісів з платними смс) – 3,45%. Характерною особливістю є те, що чим дорослішою стає дитина, то більш безтурботно вона починає поводити себе в Інтернеті. Так, на реальну зустріч з людиною, з якою знайомі лише віртуально, вже ходили майже 12% опитаних дітей віком 10–11 та понад 60% підлітків 15–17 років [Оржеховська В., 2011].

Аналіз даних дослідження «Європейської Медіа Платформи» та Counterpart International свідчить про те, що починаючи з 2017 р., коли в Україні були заборонені російські соціальні мережі Вконтакті та Однокласники, 71,6% українських підлітків продовжують користуватись російськими соцмережами, 23% не користуються, але мають акаунти, 4,3% видалили свої акаунти, 1,1% не мають акаунта взагалі. В цьому вбачаємо ще одну небезпеку для дітей, адже така відвертість наших дітей може призвести до того, що за допомогою соцмереж російські спецслужби можуть одержувати доступ до даних про місцезнаходження користувачів, загальну інформацію про них та їхніх родичів. Найбільшою проблемою є те, що приблизно 69% дітей взагалі не звертаються за допомогою, коли стикаються з небезпекою в інтернеті. 15% можуть звернутися до друзів і лише 7% до батьків. Можливістю звернутися, наприклад, до Кіберполіції користуються лише 1% опитаних [Оржеховська В., 2011].

Як відомо, більшість батьків переконані, що інтернет для їхніх дітей – це зона ризику, й ці перестороги не зайві. Недарма в інтернеті є інша назва – «павутина». Він затягує й, на жаль, не завжди, є пізнавальним, цікавим і корисним.

Перша пересторога це те, що діти відчують насильство у мережі. Як зазначають А.Кочарян та Н.Гущина, у Всесвітній павутині мають місце прибічники різних угруповань, які пропагують непримириме ставлення до інших людей або груп та активно залучають до своїх лав молодь. Їхня діяльність спрямована на роздмухування національної ненависті та негативного ставлення до інших спільнот. Основні шляхи залучення до такої антигромадської діяльності: приватні чат-кімнати та електронна пошта. З метою збільшення своєї аудиторії, вони використовують різноманітні зображення, що мають агресивний зміст, музичні твори з негативним ідеологічним підтекстом. Наприклад, коли діти шукають музику в Інтернеті, вони з легкістю натрапляють на сайти, що продають такі пісні або пропонують їх безкоштовно [Кочарян І., 2011].

У свій час багато писали та чули історію школяра Лукаса Поланда. Почалося все з групи Whats app, яку створили однокласники-хлопці, щоб обговорити однокласницю. Лукас відмовився займатися цькуванням

дівчини і захищав її як у житті, так і у віртуальному просторі. І відбулося неочікуване: на Лукаса переключили увагу хулігани. За допомогою різноманітних мобільних операторів і через соціальні мережі на цього хлопця полилися хвилі образ і погроз. Лукас зробив правильний крок: він не став робити таємниці з цькування його однокласниками, а повідомив про те, що відбувається батькам, шкільному соціальному педагогу та директору школи. На жаль, школа зайняла очікувальну позицію та жодних активних дій не стала вести – і це головний висновок для кожного батька; школа не буде захищати ваших дітей у кіберпросторі.

Лукас Поланд зв'язався з кібер-психологом Катаріною Катурер, і вони спільними зусиллями створили телефон довіри для підлітків, які страждають від булінга в інтернеті. Разом з доктором Катурер хлопчик склав лист у Міністерство освіти..., де закликав до проведення в школах додаткової профілактичної роботи.

Без сумніву треба визнати, що за останні роки така робота з дітьми відбувається в школах інтенсивно. Учні пояснюють ризики, пов'язані зі спілкуванням з незнайомими людьми, які займаються викраденням комп'ютерних даних, розголошенням особистої інформації, величезною кількістю порнографії і тривожних сцен насильства.

Останнім часом виникла інша небезпека – групи смерті у соціальних мережах. У Департаменті кіберполіції Національної поліції України близько 3 років тому повідомлялось про виникнення таких спільнот, спілкування у яких призводило до самогубства. Фанати таких спільнот називали себе «китами», тому що ці тварини асоціюються у них зі свободою. Використовувалися поняття «кити» («літаючі кити»), можливо, пояснюється тим, що цей вид ссавців – один з небагатьох, представники якого добровільно можуть звести рахунки з життям. У всіх прихильників подібних груп на особистих сторінках розміщувались зображені відео або малюнки з літаючими китами [3].

Адміністратори таких смертельних спільнот досить тонко працювали з потенційними неповнолітніми жертвами, вступ до групи проводився тільки через запит потенційної жертви, на сторінці якої мала бути розміщена інформація про себе відповідного змісту. Потім дитина повинна була виконувати завдання свого «куратора», звіт про виконану роботу вона виставляла на свою персональну сторінку у відео- чи фотоформаті.

Усього було близько 50 завдань, котрі жертва мала виконати, дотримуючись інструкції. Коли ж модератор групи розумів, що дитина готова до самогубства вона одержувала відповідне завдання здійснити цей вчинок та відзняти відео у реальному часі. Виникає логічне питання, чому серед прихильників таких груп були переважно підлітки? Відповідь очевидна – недостатнє спілкування з батьками, відсутність розуміння їхніх проблем та ненадання допомоги в їх вирішенні. А в таких групах, діти начебто знаходили співчутливого співрозмовника, який розумів їхні проблеми та «співпереживав» разом з ними і в кінці бачив вихід із ситуації – самогубство. Усі ці факти свідчать про те, що безпечність дітей в будь-якій ситуації – це абсолютна прерогатива батьків, а безпечність в інтернеті не виключення. Обов'язок батьків – навчати дітей правильній поведінці в мережі, контролювати сайти, де діти проводять час, пропрацьовувати їх реакції і проговорювати ситуації, з якими можливо доведеться зіштовхнутися. І одна з головних проблем – діти і порнографія. Півбіди, коли дитина побачить дещо таке, що йому зарано бачити. Біда в тому, що в розбещені дії сексуального характеру щорічно втягуються тисячі дітей.

Не чекайте, коли дитині виповниться п'ятнадцять років; у цьому віці вони вже все знають і багато вміють. Вводити в цифровий світ дітей варто значно раніше, довірливо розмовляючи на найбільш делікатні теми.

Відомо, що немає чіткої рекомендації дитячих психологів, у якому віці багато знайомити дітей з інтернетом. Але ж з електронними гаджетами діти грають з наймолодшого віку. Нині в два роки багато дітей уміють самостійно включити матусин смартфон. У 4-5 років користуються додатками для мобільних телефонів. Життєві історії, коли діти самі здійснюють покупки в інтернет-магазинах в юному віці, чули всі батьки маленьких дітей. Тому, варто слідкувати, щоб і ваш малюк не купив вам у подарунок літак або автомобіль. Саме для дітей молодшого шкільного віку розробники пропонують розвивальні ігри й інтерактивні програми – слідкуйте, чим займаються в смартфонах діти, давайте їм найкраще з того, що пропонують електронні технології.

Якщо дитина молодшого шкільного віку вимагає власний гаджет, встановлюйте правила. Домовляйтесь з дитиною, скільки хвилин у день приділяється іграм, коли він може це робити, коли не може, яку інформацію він не повинен розміщувати в мережі, пояснюйте, чому це так. Обговорюйте ситуацію, коли почалися образи або приниження в інтернеті, які дії він буде виконувати. Важливий нюанс: угода розповсюджується на всі боки. Немає сенсу забороняти дитині грати за обідом, якщо ви самі це робите. Батьки – взірець для дій дитини. Якщо чогось робити не можна, - цього не можна робити всім.

У цих випадках не можна забувати й про заборонений плід. Суворі заборони призведе до того, що дитина знайде шлях, щоб обійти це. Якщо ви вважаєте неможливим, щоб дитина грала в конкретну гру – поясніть, чому це так, пропонуйте декілька варіантів компромісу. Суворими заборонами ліквідовується можливість прийти дитині до вас тоді, коли він здійснить помилку. Батьки мають давати дітям чіткий сигнал: навіть якщо ти оступився, - ми любимо тебе і завжди допоможемо.

Очевидно, що інтернет поглинає, будь це ігри або спілкування в соціальних мережах. Багато сімей проходять крізь величезні скандали, коли дитину неможливо витягнути із-за гаджета. Не треба пускати ситуацію на самоплив, одразу встановлюйте обмеження: 30 хвилин біля екрану для дітей молодшого віку, 90 хвилин – для дітей старшого віку. Дитячі психологи пропонують вводити накопичувальну систему: вийшов з гри на 10 хвилин раніше – завтра пограєш на 10 хвилин більше. З підлітками складно встановлювати межі – це і вік складний і ймовірностей ухилитись більше. Тут легше завантажувати дітей так, щоб у них не було ні хвилини зайвого часу: спорт, музика, додаткові заняття.

Довіра – річ вкрай необхідна, проте у випадку з віртуальним світом дитячі психологи радять батькам все ж тримати руку на пульсі. На щастя, розробники створили додаток для батьківського контролю, за допомогою яких відслідковується, на яких сайтах буває ваша дитина, чим вона цікавиться. За допомогою програми «OurPact», «Qustodio» або «Screen Time Parental Control» можна блокувати деякі функції на мобільних телефонах дітей, наприклад, перед сном.

Проте і тут є деякі нюанси: спостереження не повинні бути таємними, і воно має носити тимчасовий характер, типу «давай подивимось, як це працює, якщо все буде добре – відключимо і забудемо». Інакше порушуються різноманітні особистісні кордони. Та й сучасні диво-діти з певного віку також знають про такі програми і як їх блокувати. За цим фактом ви мало того, що не контролюєте дитину, так і одержите масу проблем у вигляді тотальної недовіри до батьків.

Такий контроль виправданий, коли дитині 9-10 років, далі вже декілька разів подумайте, чи варто ламати кордони довіри. Підлітковий період приносить нову проблему: кібербулінг. Причому не однокласниками, однолітками, а зовсім чужими людьми. Особливо підвержені такому виду агресії підлітки, які люблять виставляти фотографії в Instagram. Навіть просте, безневинне фото може зацікавити безліч хейтерів (людей, які травлять у мережі всіх), і потоки бруду накриють слабку психіку дитини.

Профілактика тут одна: якомога раніше почати медіавиховання. Батьки, школа, авторитетні для дітей люди мають вкладати в їх голову з раннього дитинства: які фото можна публікувати в інтернеті, а які бажано залишити для особистого користування. У випадку атаки хейтерів дитина має згадати те, чому його вчили: не піддаватися на провокації, не виправдовуватися, не бути жертвою. В будь-якому випадку, якщо дитина піддається кібербулінгу, в неї має бути жорсткий психологічний бар'єр.

Не треба забувати і про зворотний бік медалі: тоді ваше улюблене чадо може з успіхом хейтерити інших людей. Пояснюйте дітям, що вони будуть покарані за витівки в мережі, що кожне їхнє слово буде використане проти них.

На завершення пропонуємо коротку пам'ятку батькам про безпеку в мережі:

- Де найбільша небезпека? Всюди. Проте соціальні мережі – зона всюдозволеності. На сторінку заходить кожний бажаний, який може познайомитися з вашою дитиною, втягнути його в певну історію. Instagram, Snapchat, YouTube і Whats app – улюблена вотчина хейтерів. Розкажіть дитині про ті небезпеки, котрі містить у собі мережа, і разом з ним складіть правила безпечного користування Інтернетом.

- Довірливі стосунки з дитиною дозволять вам бути в курсі того, з якою інформацією він стикається в мережі.

- Поясніть, що в Інтернеті (в соціальних мережах, на форумах і чатах, дошках оголошення, за участю в он-лайн конкурсах, реєстрації на сайтах тощо) не можна повідомляти своє повне ім'я, домашню адресу, номер телефону, місце навчання та іншу особисту інформацію про себе або батьків.

- Поясніть дітям, що завантажувати програми, музику, ігри, картинки, фільми з випадкових сайтів небезпечно через високу ймовірність підчепити комп'ютерний вірус. Урахуйте, що скачування фільмів, музики, текстів і картинок з Інтернету може порушувати закони про авторські права.

- Розкажіть про шахрайства в Інтернеті і не дозволяйте самостійно здійснювати покупки он-лайн.

- Онлайн-ігри: бути чи не бути? Дітям молодшого та середнього віку однозначно немає чого робити в цьому середовищі. В подібних іграх немає поділу за віком, у гравців нікнейми, мало хто знайомий один з іншим. У подібних групах досить часто моральне насильство, нецензурна лексика, жорстокі приниження.

- Що робити батькам, які самі недостатньо володіють віртуальним простором? Установіть на свій смартфон Instagram, Snapchat, Whats app і використовуйте онлайн-ігри. Тут не варто відповідати: якщо ви хочете бути контактною людиною для своєї власної дитини, ви маєте розуміти, що відбувається.

- Як підготувати дітей до безпеки в мережі? Проговорюйте всі можливі ситуації до початку їхньої роботи в мережі.

- Наскільки конкретно варто розповідати дітям про можливе насильство? Для дітей у віці від 6 до 8 років інформацію подають дозовано, в тому форматі, котрий вони готові засвоїти. А ось у віці 12-13 років треба бути з ними більш конкретними та встановлюйте для дитини чіткі межі дозволеного. 10% підозрюваних у здійсненні злочинів на сексуальному ґрунті – це особи у віці до 14 років – і це відбувається тому, що ніхто не каже, чого робити не можна, що заборонено.

- Привічть дитину розповідати вам, якщо хтось або щось в Інтернеті (на сайтах, під час спілкування на форумах і чатах, у соціальних мережах) змушує його відчувати себе дискомфортно або лякає. (При цьому важливо, щоб дитина знала, що його потім не позбавлять можливості користуватися інтернетом).

Висновки. Отже, на завершення цієї дуже важливої теми зауважимо, що інтернет – це не суцільне дно. Інтернет – це, швидше, найкраще чого досягла людина, що трапилося з людством останнім часом. Це безмежна база даних, неймовірна кількість інформації, можливість віртуально подорожувати, пізнавати світ і вивчати науки і мови. Інтернет дарує людям нові знайомства, виводить свідомість та знання про оточуючий світ на новий рівень. Це безкрайній відкритий світ! При цьому віртуальний світ – відображення реального світу. Тут такі самі зазіхання, правові порушення та навіть трагедії. І як у реальному світі батьки-провідники дітей крізь складні повороти життя, так і в інтернеті обов'язок старшого покоління, навчити дітей протидіяти небезпеці. Вибудовуйте правильну концепцію віртуального життя і будьте свідомі: вашим дітям нічого не буде загрожувати.

Список використаних джерел:

1. Діти та інтернет. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.esc.lviv.ua/dity-ta-internet/>
2. Кібербезпека дітей в інтернеті: про що мають дбати батьки, школа та держава. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://womo.ua/kiberbezpeka-ditey-batki-shkola-derzhava/>
3. Кочарян І. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у Всесвітній мережі : навчально-методичний посібник / І.Кочарян, Н.Гущина. – Київ, 2011. – 100 с.
4. Оржеховська В. Про безпеку дітей у всесвітній мережі Інтернет / В.Оржеховська // Рідна школа. - №6 (червень). – 2011. – С.43-45.
5. Юдакова М. Діти та інтернет. Інтернет-залежність. Як навчити дітей правильно користуватися всесвітньою мережею. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/diti-ta-internet-internet-zalezhnist-rekomendaci-dlya-batkiv-ta-pedagogiv-29410.html>